

Les Torres de l'Horta d'Alacant

Es tracta d'un sistema defensiu que es va anar aixecant a l'Horta durant el segle XVI principalment per a protegir persones, béns i estris davant l'atac dels corsaris barbarescos que realitzaven ràtzies a les nostres costes.

Els algerians i tunisians, d'acord amb els turcs, atacaven contínuament les poblacions costaneres per obtenir botins i captius que després venien com a esclaus si ningú pagava el rescat per ells.

La Corona duia a terme una política on el centre de gravetat girava al voltant del nord d'Europa i Amèrica. La Mediterrània és ara un escenari secundari, es podria dir que va ser més aviat defensiva i fins i tot, una empresa privada en el cas de l'Horta d'Alacant.

Tot aquest conjunt va ser declarat BIC per poder protegir-les davant el seu deteriorament i destrucció en mans de la iniciativa privada i engolides per un mar de totxos i ciment que ha inundat la major part de l'Horta, sobretot des dels anys seixanta.

Activitats

Podríeu trobar una lògica a la distribució de les torres sobre el territori?

Sabries dir què són els corsaris i la diferència amb els pirates?

Qui va construir les torres de l'Horta d'Alacant?

Quines diferències podem trobar amb les torres costaneres?

En què es basava l'agricultura de l'Horta d'Alacant? Quins eren els principals productes que es comercialitzaven i quin era el punt d'eixida d'eixe comerç?

En quin any van ser declarades Bé d'Interés Cultural (BIC) les Torres de l'Horta? Què significa una declaració BIC? Coneixes altres BIC al teu entorn?

Expliqueu tres casos en els quals s'haja donat una nova vida a una Torre?

Activitats

Podríeu trobar una lògica a la distribució de les torres sobre el territori?

Les torres estan interrelacionades amb els camins i aquests amb les séquies. Al segle XVI hi ha dos eixos principals que travessen l'Horta. Comprovem que les concentracions d'aquestes estructures en la zona de la Condomina i les partides rurals situades entre Sant Joan i Mutxamel. Quasi tots els edificis es troben al costat dels camins connectats visualment entre elles. La major part sobre el camí més proper a la costa, el que passa per les partides de l'Albufereta i la Condomina, així com al voltant de Sant Joan que va patir els atacs més durs perquè tant l'Albufereta com la zona central de la platja de Sant Joan eren llocs idonis per al desembarcament dels corsaris.

Sabries dir què són els corsaris i la diferència amb els pirates?

La pirateria era un mètode d'obtenir riquesa i esclaus, explotat per gairebé tots els pobles de les costes antigues: des dels prehistòrics pobles de la mar i etruscos fins als grecs clàssics. La paraula pirata està lligada a les accions a la mar sense l'acord d'una nació sobirana, contràriament als corsaris.

Precisar primer que el corsari gaudia de permís per dur armes concedit per les autoritats corresponents i la seua actuació només es podia realitzar contra els enemics del seu estat i de la fe, però amb freqüència depassava els límits i es comportava com un pirata desitjós només de riqueses. En el cas de la patent de cors al Regne de València, els Furs de València de Jaume I i el Llibre del Consolat regulava la seua pràctica. El van practicar totes les nacions, les nostres costes es van veure afectades sobretot pels corsaris barbarescos vinguts del nord d'Àfrica i que a vegades operaven des de l'illa de Tabarca. Però també ens atacaren castellans, portuguesos, bascos, genovesos, provençals, catalans i fins i tot altres valencians.

Qui va construir les torres de l'Horta d'Alacant?

Estan vinculades a terrenys particulars, la majoria de famílies de l'oligarquia municipal d'Alacant que tenen en l'horta la seua font de riquesa. Una oligarquia que arranca dels repartiments i repoblació que segueixen la conquesta, primer castellana

i després catalano-aragonesa. El seu control del poder municipal les permetia estar en contacte amb enginyers i especialistes que treballaren a Alacant durant el segle XVI i que les construeixen amb tècniques modernes, suposant un esforç constructiu sense precedents en la defensa del territori.

Es tracta d'un cas únic de defensa col·lectiva amb capital privat per salvaguardar la fons de la seua riquesa: la mà d'obra, les collites i els estris de treball agrícola. Responia una autèntica psicosis de terror instal·lada entre la societat alacantina.

Quina diferència principal podem trobar entre les torres costaneres i les de l'horta?

La xarxa de torres refugi constitueix un conjunt extraordinàriament singular de defensa col·laborativa per part dels membres de l'oligarquia alacantina, els que hagueren de construir les torres-refugi de l'interior de l'Horta davant el domini turc de la mediterrània i la deixadesa de la Corona bolcada en protegir el comerç amb Amèrica. Les característiques típiques de les torres-refugi venen per la presència de l'aljub, el talús o contraparet, l'escala helicoidal, les espitlleres i troneres, la porta d'accés o el semisoterrani amb volta rebaixada que formen un tipus edificatiu característic de La Condomina. La importància de la terrassa com antic element comunicatiu: des d'ella es pot visualitzar l'horitzó i en ell les altres torres. Estaven preparades per a aguantar un petit setge, d'unes hores, esperant reforços des d'Alacant.

Al segon terç del segle XVI, les Corts Generals de Monsó decideixen ampliar les defenses del Regne de València, mesures fermament impulsades per Carles I per establir una defensa de costa, fortificant primer les poblacions i després construint les torres i entre unes i altres es construïren talaies per a vigilar el mar. D'aquesta època són els arranaments a les muralles del castell de Guardamar, les muralles d'Alacant, els baluards a la Vila Joiosa o l'ampliació de l'alcassaba de Dénia. Com que els atacs van adreçats cap a les àrees d'horta ubicades a les contornades dels nuclis urbans no és d'estranyar l'íntima connexió del sistema costaner i les defenses urbanes amb la construcció de les torres-refugi per a la població de terra endins i de les grans torres defensives dotades amb artilleria a la costa.

Per què era important l'Horta d'Alacant? Quins eren els principals productes que es comercialitzaven i quin era el punt d'eixida d'eixe comerç?

L'Horta està formada per un conjunt de municipis i llogarets: Alacant, Mutxamel, Sant Joan, Benimagrell, El Campello, Tànger, el Palamó i la Santa Faç. Un espai ocupat des d'antic. Les Alqueries Andalusines posaren en marxa una gran producció a l'horta de les quals al-Idrissi elogiava les fruites, les hortalisses i el raïm. Alfons X el Savi parlava de la riquesa de figues, panses i oli. Amb els cristians, especialment en temps de la Corona d'Aragó, el terme es va repoblant i creixent, tant demogràficament com econòmica.

L'aigua com és lògic fou l'element més preuat i la seua propietat es va separar de la terra apareixent una oligarquia anomenada "aiguatinent". Els eixos estructurants, pantà i séquies, camins i port, deixen clara l'orientació plenament comercial de les produccions agràries. Molts comerciants europeus instal·lats a Alacant, com els membres de l'oligarquia burgesa alacantina, es convertiren en grans propietaris de l'Horta gràcies als seus negocis amb el fondello i altres vins, ametles, garrofes, espart, la barrella (d'Alacant)¹ i altres cultius com a l'ametla, la morera per la indústria de la seda... seran els principals productes del comerç exterior via marítima a través del port d'Alacant cap als països del nord d'Europa.

Aquest intens comerç serà el que farà créixer la ciutat fins a arribar al segle XIX, moment d'eclosió econòmica d'Alacant i de màxim negoci del seu port. És per tant molt important l'íntima interrelació existent entre l'Horta, els camins, la ciutat i el port. Camins que com hem vist abans, al segle XVI van veure aixecar-se les torres de l'Horta.

En quin any van ser declarades Bé d'Interés Cultural (BIC) les Torres de l'Horta? Què significa una declaració BIC? Coneixes altres BIC al teu entorn?

Sabem que va haver-hi un total de 38 construccions de les quals 27 són les que actualment podem visitar d'alguna manera. Les torres de l'Horta van ser declarades Béns d'Interés Cultural el 1997.

---

¹ **barrella d'Alacant** Planta anual de la família de les quenopodiàcies, de fulles cilíndriques carneses, i de periant fructífer proveït d'una corona membranosa rosada, que es fa al nord d'Àfrica i a les àrees més seques de la península Ibèrica (*Halogeton sativus*). La seua cendra és molt rica en carbonat alcalí, sòdic o potàssic, obtinguda per incineració d'aquestes plantes, i emprada tradicionalment en la fabricació del vidre, i també per a la fabricació de sabó.

Bé d'Interés Cultural (BIC) és una figura jurídica de protecció del patrimoni històric espanyol, tant moble com immoble d'interés artístic, històric, paleontològic, arqueològic, etnogràfic, científic o tècnic, el patrimoni documental i bibliogràfic, els jaciments i zones arqueològiques, així com els llocs naturals, jardins i parcs, que tinguen, valor artístic, històric o antropològic. Al País Valencià, el patrimoni cultural està regulat per la Llei 4/1998, d'11 de juny.

Serà de domini públic, un particular pot ser propietari d'un BIC, però l'Administració protegirà el valor artístic, històric, espiritual del bé. Necessitarà autoritzacions per a qualsevol obra o modificació. Tindrà obligació de facilitar inspecció, visita pública i investigació. Facilitar la seva visita determinats dies al mes -normalment 4. Tindrà privilegis fiscals. El propietari d'un BIC pot rebre ajuts per al seu manteniment, restauració, etc.

Torre Plasia i Torre del Xiprer

No obstant tindre una declaració BIC no sempre és sinònim de protecció real. Els ajuntaments i la Generalitat tenen l'obligació de vetlar per eixe patrimoni, però no sempre és així. A l'Horta tenim l'exemple de Torre Plasia que, malgrat la protecció, va ser engolida per una urbanització i, malgrat que la Justícia en un començament va ordenar l'enderrocament de les cases, finalment serà traslladada la torre. O la Torre del Xiprer, abandonada i en perill de ruïna per deixadesa del propietari, l'ajuntament i totes les administracions. Torre Plasia ha sigut comprada per l'ajuntament i ara es negocia comprar la del Xiprer.

Per citar alguns exemples: a part de les torres de l'Horta són també BIC:

A Alacant els castells de Sant Ferran i el de Santa Bàrbara, l'ajuntament d'Alacant, la muralla ibèrica del Tossal de les Basses, el Tossal de Manises la Concatedral de Sant Nicolau, l'església de Santa Maria, el conjunt històric i artístic de Tabarca...

A Mutxamel el jardí i el palau de Penya-serrada, l'Església del Salvador...

Al Campello els Banyets de la Reina, la torre Saleta, torre de les Aigües...

Expliqueu tres casos en els quals s'haja donat una nova vida a una Torre?

Torre Juana, una iniciativa privada ha convertit la torre i la casa adjunta en un exitós centre de cotreball d'empreses relacionades amb les noves tecnologies i es desenvolupen iniciatives agrícoles com la recuperació del vi fondellol a l'horta

Torre Ansaldo, l'ajuntament de Sant Joan d'Alacant l'ha convertida en un espai museístic i d'interpretació de l'Horta des de tots els seus vessants: l'aigua, l'agricultura, la gent, les torres, la història.

Torre Sarrió, l'ajuntament d'Alacant l'ha restaurada amb la intenció de convertir-la en un centre d'interpretació de les Torres de l'Horta i punt d'eixida de diferents rutes turístiques a la zona

Torre les Reixes, un famós restaurant que ha mantingut en bones condicions la torre. O la Torre Mauro (o de Castillo) on la torre ha quedat envoltada per les instal·lacions del restaurant.

Per la seua banda els propietaris de les torres Bonança i la Cadena les han restaurat seguint els criteris més adients al respecte. Els propietaris de Torre Comte van ser obligats per l'ajuntament d'Alacant a restaurar-la.